

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 94, 135-137 vd.; Besim Darkot – Metin Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1995, s. 70; Besim Darkot, “Milas”, *İA*, VIII, 311-316; Zekâî Mete, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi* (doktora tezi, 2004), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Hâfız Kadri, “Menteşe Emâretine Âid Âsâr-ı Kadîme”, *TOEM*, V (1330), s. 58; a.mlf., “Menteşe’de Menteşeliler’den Sonraki Âsâr”, a.e., V (1330), s. 315; Sabri Tarımsal, “Milas Kazasının Ziraat Durumu”, *Yeni Milas*, I/3, Muğla 1937, s. 3; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4521; Nebi Bozkurt, “Halı”, *DİA*, XV, 260.

ZEKÂİ METE

MİLÂT

(المیلاد)

Hız. İsâ'nın doğum tarihinin ve bu tarihi esas alan takvimin başlangıcını belirten terim.

Sözlükte “doğurmak” anlamına gelen **vilâd** (**vilâdet**) kökünden türeyen **milâd** “doğum vakti” demektir. Özellikle Hz. İsâ'nın doğum gününü ve bununla ilgili hıristiyan yortusunu ifade etmek için kullanılır (*el-Müncid*, “vld” md.; *İA*, VIII, 311). Latince’de “doğum günü”nün karşılığı **natalis** olmakla birlikte Hz. İsâ'nın doğumu için “doğum” mânasına gelen ve İngilizce’ye **nativity** şeklinde geçen **nativitas** kelimesi kullanılmaktadır.

İnciller’de İsâ'nın doğduğu gün, ay veya yıl belirtilmemektedir. İlk hıristiyanlar da İsâ'nın doğumundan çok ölümü ve tekrar dirilmesiyle ilgilendiklerinden bu günü kutlama veya hesaplama yoluna gitmemişlerdir (bk. NOEL). İsâ'nın doğduğu yılın esas alınması suretiyle takvimin yeniden ayarlanması yaklaşık 527’de Papa I. John’un emriyle Dionysius Exiguus adlı Romalı bir keşiş tarafından gerçekleştirilmiştir. Başta İtalya ve İngiltere olmak üzere zamanla diğer Avrupa ülkelerine yayılan ve XI. yüzyıla gelindiğinde bütün Avrupa’da benimsenen bu sisteme göre zaman “milâttan önce” (İsâ’dan önce) (BC, “before Christ”) ve “milâttan sonra” (İsâ’dan sonra) (Lat. AD, “anno Domini”) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Hıristiyan merkezli BC ve AD kısaltmaları yerine günümüzde özellikle yahudiler tarafından “bilinen devirden önce” ve “bilinen devirden sonra” mânalarına gelen BCE (before Common Era) ve CE (Common Era) kısaltmaları tercih edilmektedir. Bugünkü milâd başlangıcı Dionysius’un yanlış hesaplamasından dolayı İsâ'nın gerçek doğumundan en az dört yıl sonrası göstermektedir (bk. İSÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Müncid, Beyrut 1991, “vld” md.; L. H. Gray, “Christmas and Christmas Customs”, *A Dictionary of Religion and Ethics* (ed. S. Matthews – G. B. Smith), London 1921, s. 96; P. Hughes, *A History of the Church*, London 1957, s. 148; C. Smith, “Christmas and Its Cycle”, *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, III, 656-660; R. L. Foley, “Nativity of Christ”, a.e., X, 250; A. J. Wensinck, “Milâd”, *İA*, VIII, 311; J. F. Baldovin, “Christmas”, *ER*, III, 460-461.

SALİME LEYLA GÜRKAN

MİLEL ve NİHAL

(المیل والنحل)

İslâmî literatürde dinler ve mezhepler tarihiyle ilgili eserlerin ortak adı.

Milel kelimesi Arapça’da **millet** (din ve şeriat), **nihal** de **nihlenin** (din, dinî zümre, mezhep) çoğuludur (*Lisânü'l-Arab*, “mll” ve “nhl” md.leri). Millet kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de on beş yerde geçmekte ve sadece tebliğ eden peygambere nisbetle “din” anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımların üçünde putperest dinleri (*el-A’raf* 7/88, 89; İbrâhîm 14/13; *el-Kehf* 18/20), birinde yahudilerin ve hıristiyanların dini (*el-Bakara* 2/120), ikisinde önceki peygamberlerin dini (Yûsuf 12/38; Sâd 38/7), sekizinde Hz. İbrâhîm’in dini konu edilmekte, onun tebliğ ettiği dinini tek gerçek tevhid dini (Hanîflik) ve Allah’a teslimiyet olduğu belirtilmektedir (*el-Bakara* 2/130, 135; *Âl-i İmrân* 3/95; *en-Nisâ* 4/125; *el-En’âm* 6/161; Yûsuf 12/38; *en-Nahl* 16/123; *el-Hac* 22/78; *Eİ* [Fr.], VII, 61; *DİA*, IX, 313).

Arapça’da **millet** “din” anlamında olmasına ve onun yerine kullanılmasına rağmen her iki kelime arasında fark olduğu belirtilmektedir. Din şahsî itaat ve inanca doğmaktadır, dolayısıyla her ferdin kendi dinî davranışlarıdır. Millet ise dinin toplumsal ve kurumsal boyutudur. Şahsî itaat ve inançların şekillenmesi ve gelişmesi millet kavramını oluşturmaktadır. Millet, dinî bir toplum birliği meydana getiren ve o toplumdaki sosyal hayatın temelini teşkil eden inançlar ve törenler sistemidir (Izutsu, s. 216). Şehristânî de millet kelimesinin toplumsal yönüne vurgu yaparak onu “belirli kurallara tâbi sosyal birlik, bir dine mensup olanlar topluluğu” olarak açıklamaktadır (*el-Milel ve'n-nihal*, I, 38). Kur’an’da Hz. İbrâhîm’in “iyilik örneği ve önderi” anlamında (Şevkânî, III, 228-229) bir ümmet olduğu belirtildiğinden (*en-Nahl* 16/120) onun di-

ninden de millet diye bahsedilmekte, ancak klasik dönemde bu kelimeye daha çok “din ve şeriat” mânası verilmektedir. Nitekim Mes’ûdî bunu “eş-şerâî” ve ‘l-milel, el-mezâhib ve ‘l-milel, el-ârâ’ ve ‘l-milel” şeklinde kullanmaktadır (*et-Tenbîh*, s. 4, 155, 334). Kelime “el-mille” veya “ehlü'l-mille” olarak kullanıldığında ise Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği din ve müslümanlar kastedilmektedir.

Kur’an’da bir yerde geçen ve “evlenilecek kadınlara mehirlerinin zorluk çıkarılmadan verilmesi” anlamı taşıyan nihle kelimesi “din, diyanet, şeriat; dava, iddia; bahşetme, verme” gibi mânalara gelmektedir. Nihal kelimesi de “din” anlamında olmakla beraber milel ile nihal arasındaki fark, nihâl teriminin milletten daha az kapsamlı olması ve aynı milletin (din) içindeki inanca yönelik çeşitli akımları belirtmesidir. Dolayısıyla nihâl, zamanla muayyen bir dinin bünyesinde ortaya çıkan doktrinle ilgili temayülleri ve gruplaşmaları ifade etmeye başlamış ve “zümre, mezhep” mânasını kazanmıştır. Nitekim Câhiz nihleyi “firka” anlamında kullanmış (*Kitâbü'l-Hayevân*, I, 6; IV, 206), Mu’tezilî Nâşî el-Ekber firkalarla ilgili eserine *Kitâbü Uşûli'n-nihal* adını vermiştir. İbn Hazm da nihle ve nihali “firka” mânasında kullanarak eserinin çeşitli yerlerinde İslâm firkalarına “nihâlü'l-müslimîn” demiştir.

Nihal kelimesini farklı mânada kullanan âlim Şehristânî’dir. Eserine *el-Milel ve'n-nihal* adını veren Şehristânî bu iki kavrama özel bir anlam yüklemektedir. İnanç noktasından insanlığı “erbâbü'd-diyânât ve ‘l-milel” ve “ehlü'l-ehvâi ve'n-nihal” diye ikiye ayıran Şehristânî, diyânât kelimesiyle birlikte kullandığı milel ile temelde ilâhî menşeli olan veya böyle bir menşeden geldiği şüpheli görülen dinleri, ehvâ kelimesiyle beraber kullandığı nihâl ile de bâtil inançları kastetmektedir.

Şehristânî’ye göre insanlar ya başka bir kaynaktan aldıkları inançlara ya da kendi görüşlerine uyarlar. Başka bir kaynaktan faydalananlara “ehlü'd-diyânât ve ‘l-milel” denilmektedir. Bunları da Kur’an gibi vahye dayanan veya Tevrat ve İncil gibi vahye dayandığı kabul edilen yahut Mecûsîlik ve Maniheizm’de olduğu gibi şüpheli bir kitaba sahip olan din mensupları olarak göstermek mümkündür. Ehlü'l-ehvâ ise beşer kaynaklı inanç sahipleridir ve kendi iddialarını din olarak ileri sürmektedir. Şehristânî bu grubun içinde Sâbiîler’i, filozofları, putperestleri, Hint dinle-